

UDK 373.2

Sharipboy FAYZULLAYEV,

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

E-mail: sharipboyfayzullayev@gmail.com

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi professori, p.f.d A. Ibragimov‘lamjon taqrizi asosida

MAKTABGACHA TA‘LIM YO‘NALISHI TALABALARINI O‘QITISH JARAYONINI LOYIHALASHTIRISH METODINING AHAMIYATI

Аннотация

Maqolada bo‘lajak mutaxassislarni maktabgacha ta‘lim tashkilot(MTT)larida, bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlash kompetensiyasini takomillashtirishda talabalarga “maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi” sohasining ta‘lim tizimidagi muammoli o‘qitish metodini, axborot va pedagogik texnologiyalar, interfaol ta‘lim metodlari bilan bog‘lab ta‘lim mazmunini o‘zlashtirishlari uchun ta‘lim jarayonlarini loyihalashga erishish bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy-psixologik muhit yaratish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Innovatsion ta‘lim texnologiyalari, kompetensiya, texnologiya, konsepsiya, innovatsiya, soha, organayzerlar, loyihalashtirish, maktabgacha ta‘lim, interfaol ta‘lim.

ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДА ПРОЕКТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ДОШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье представлен проблемный метод обучения в системе образования по направлению «дошкольное образование» обучающимся в совершенствовании компетентности подготовки детей к школьному обучению в дошкольных образовательных организациях (ДТО), рассмотрено создание социально-психологической среды, связанной с достижением проектирования образовательных процессов освоения содержания образования в сочетании с педагогическими технологиями и интерактивными методами обучения.

Ключевые слова: Иинновационные образовательные технологии, компетентность, технология, концепция, инновация, сфера, организаторы, планирование, дошкольное образование, интерактивное образование.

THE SIGNIFICANCE OF THE METHOD OF DESIGNING THE EDUCATION PROCESS OF PRESCHOOL STUDENTS

The article presents a problem-based teaching method in the education system in the direction of “preschool education” for students in improving the competence of preparing children for school education in preschool educational organizations (DTE), information and considers the creation of a socio-psychological environment associated with the achievement of design educational processes of mastering the content of education in combination with pedagogical technologies and interactive teaching methods.

Key words: Innovative educational technologies, competence, technology, concept, innovation, sphere, organizers, planning, preschool education, interactive education.

Kirish. Maktabgacha ta‘lim tarbiya ta‘lim tizimining birlamchi va eng muhim bo‘g‘ini hisoblanadi. Hozirgi vaqtda maktabgacha ta‘lim tizimidagi islohotlar va ushbu sohada qo‘yilgan davlat talablarini amalga oshirish maqsadida sohani rivojlantirish uchun maktabgacha ta‘lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarga ta‘lim berishni kompetensiyaviy yondashuv asosida amalga oshirish nihoyatda dolzarb masaladir. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, matematik, fizio-psixologik, jismoniy va ijodiy rivojlantirish bo‘yicha ta‘lim dasturlari joriy etilmagan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti maktabgacha ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarni tahlil qilish va istiqboldagi vazifalarni belgilab olishga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishlari o‘tkazmoqda. Prezident mamlakat kelajagi va ravnaqida muhim o‘rin tutadigan bu sohaga alohida e‘tibor qaratmoqda. Davlat rahbarining “Maktabgacha ta‘lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmonida soha oldidagi dolzarb vazifalar va ustuvor yo‘nalishlar belgilab berildi [1].

Yangi O‘zbekiston Respublikasi demokratik, huquqiy va fuqarolik jamiyatini qurish yo‘lidan borayotgan bir paytda

ta‘lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi va harakatga keltiruvchi kuchi – sifatli ta‘lim-tarbiya negizida har tomonlama rivojlangan barkamol insonni tarbiyalashdan iboratdir. Maktabgacha ta‘limni o‘qitish texnologiyalari va pedagogik jarayonni loyihalashtirishning innovatsion yo‘nalishlari, aynan, maktabgacha ta‘lim (MT) talabalarini bo‘lg‘usi MTT pedagog-ustozlari bo‘lib yetishib chiqishlarida, tarbiyalanuvchilarni kelajak hayotga barkamol shaxs darajasiga yetkazishda sifatli kasbiy faoliyati uchun asos bo‘ladi. Ushbu innovatsion ta‘lim jarayonini loyihalashtirish, MT yo‘nalishi talabalarini pedagogik texnologiyalar va ta‘lim jarayonini loyihalashtirishga oid bilimlar bilan qurollantirishga xizmat qiladi va amaliyotga tadbiiq etish shart-sharoitlarini yaratishga metodik yordam brradi. “Maktabgacha ta‘limni o‘qitish texnologiyalari va pedagogik jarayonni loyihalashtirish“ MTTlarda olib boriladigan ta‘limiy-tarbiyaviy-rivojlantiruvchi maqsadlarga yo‘naltirilgan ta‘lim-tarbiya jarayonini loyihalashtirish va ularni tashkil etish yo‘llarida mustaqil-ijodiy faoliyat ko‘rsatishlari uchun, bilim, ko‘nikma va malakalarni egallab boradilar.

Tahlil va munosabat. Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tashkilotlari davlat va nodavlat tarmog‘ini kengaytirish,

moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, muassasalarga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tadbiq etish orkali bolalarni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash vazifalari yuklandi. Bu borada davlat dasturi qabul qilinib, keng ko'lami ishlar amalga oshirilmoqda. Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablari, ta'lim-tarbiya dasturlarini ilg'or xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish, ularda bolalarga o'qish va yozishni turli o'yinlar orqali o'rgatishni nazarda tutish lozimligi ta'kidlandi.

Yuqori malakali tarbiyachi va murabbiy kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish masalasiga alohida e'tibor qaratilib, maktabgacha ta'lim sifati – ertangi kunimizni hal qiladigan masala. Maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirish, – bu Prezident, Bosh vazir va uning o'rinbosarlaridan boshlab, tuman hokimi, eng quyi idora rahbarigacha – barchamizning eng muhim vazifamiz bo'lishi kerak, dedi davlat rahbari.

Bo'lajak pedagog va murabbiylarni o'qitishda soha olimlarining tadqiqot ishlarida ta'lim tizimidagi muammoli o'qitish metodini, axborot va pedagogik texnologiyalar, interfaol ta'lim metodlari bilan bog'lab ta'lim mazmuni o'zlashtirishlari uchun ta'lim jarayonlarini loyihalashga erishish bilan bog'liq bo'lgan psixologik muhit yaratish haqida nazariy fikrlar yuritiladi, ammo amaliyot bilan bog'lik holatdagi innovatsion faoliyatga yunalishga deyarli e'tibor berilmayapti. Kompetensiyaviy yondashuvda fanlar orqali ta'limning maqsadi, mazmuni, metod, shakl va vositalari orasidagi uzviylikni ta'minlash maqsadida ta'lim jarayonlarini loyihalash, zamonaviy ta'limda talabalarining ijodiy, aqliy va kommunikativ faoliyatlarini rivojlantirish talab etiladi. Maktabgacha ta'limda yosh bolalarning rivojlanish sohalari kompetensiyalarini inobatga olgan holda bo'lajak pedagog va murabbiylarga ijodiy, biluv, kommunikativ, ijtimoiy-xissiy, jismoniy, o'yin faoliyatlarini shakllantirishda qo'llaniladigan metodlarni o'rgatishda ta'lim jarayonlarini loyihalash bevosita bo'lajak pedagog va murabbiylarda muammoli ta'limni qo'llashga va aksincha muammoli ta'lim metodi ta'limni loyihalashga olib kelishi tasdiqlanishi kabi ta'lim texnologiyasi nazarda tutiladi.

Natijada ta'limning muammoli o'qitish metodikasi bilan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'limda o'zaro kirishib ketishi – ta'limning innovatsiyalashuviga erishish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Davlat ahamiyatiga molik ushbu masalani echimi maktabgacha ta'lim yo'nalishida o'qitilayotgan bo'lajak mutaxassislarni ta'lim tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etishga urgatishga ham bog'liq deb o'ylaymiz. Shuning uchun maktabgacha ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarimizni tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadida ta'lim berishdagi quyidagi muammoli vaziyatlar bilan tanishib o'tamiz:

Maktabgacha ta'limda o'qitishning yangi metodlarini qo'llanilishi

Maktabgacha yosh ta'limi jarayonlarini loyihalash

Bo'lajak pedagog va murabbiylarning aqliy bilim olishining ahamiyati

Maktabgacha ta'limda pedagogik texnologiya

Bo'lajak tabiyachilarning biluv faoliyati (reproduktiv, produktiv)

Maktabgacha ta'limning innovatsiyalashuvi

Oliy ta'limning 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini amalga oshirilishining navbatdagi bosqichi tajribalari maktabgacha ta'lim yo'nalishida ta'lim-tarbiya jarayonlarining tarkibiy qismlari--tarbiya, ta'lim, shaxsni rivojlantirishning uzviyligiga to'liq erishilmaganligi va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni maktabgacha ta'limda qo'llash bilan bog'liq bo'lgan qator muammolar mavjud ekanligini ko'rsatmoqda. Bu muammolar, avvalo, ta'lim sifati

muammolarini tadqiqot qilish, ta'lim tizimida an'anaviy o'qitish metodikasiga ko'nikib qolgan professor-o'qituvchilar jamoasini axborot va pedagogik texnologiyalar hamda hamkorlik texnologiyalari bilan maktabgacha ta'limni amalga oshirishda interfaol ta'lim metodlariga, ya'ni, bo'lajak pedagog va murabbiylarni muloqot madaniyatini mukammal o'zlashtirishga o'rgatishdan iborat bo'lsa, talabalarining ta'lim mazmunini o'zlashtirishlari ta'lim jarayonlarini loyihalashga erishishi bilan bog'liq. Hamkorlikda ta'lim olish talabalarining ta'limda o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon qilishlari uchun qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratadi [2].

Bo'lajak mutaxassislarning maktabgacha ta'lim o'quv materialini idrok etishi (sezgi, idrok, tasavvurga asoslangan jarayon), ya'ni, ta'lim mazmuni bilan tanishish va bilish vazifasi nima ekanligini tushunish; o'quv materialining mazmunini -tushunish va yangi bilimlarning hosil bo'lishi (analiz, sintez, xulosa chiqarishga asoslangan); yangi bilimlarni (mashq, mustaqil ishlar va qo'shimcha izoxlar orqali) mustahkamlash; o'zlashtirilgan bilimlarni o'qituvchi imkoniyatiga qarab amaliyotda qo'llash kabi 4 ta bosqichdan iborat. Ta'lim jarayonlarini loyihalash talabalarining bilish jarayonlarini samarali tashkil etish va ta'limning tarkibiy qismlari bo'lmish ta'limning maqsadi, mazmuni, metod, shakl va vositalari orasida uzviylikni ta'minlaydi. O'quv faoliyati maqsadlari – bilimni egallash, bilimni ko'nikma va malaka darajasiga yetkazishdan iborat bo'lsa, bilish faoliyati o'quv faoliyatiga qaraganda keng va mazmunan boy bo'lib, talabaning jamiyatda o'z o'rnini anglashga, boshqalar (tengdoshlari) bilan fikrlashishga intilish, ijobiy insoniy fazilat va kadriyatlariga tayyorlash, o'quv predmetlari orasida birontasini tanlashi va unga qiziqishi kabi yangi maqsadlarni ham amalga oshirishni nazarda tutadi, bilish jarayoni ta'lim mazmunini egallashdagi-muammolarga, bu muammolarning yechimi va ta'lim metodlariga yoki talabalarining o'zaro hamkorlikda ta'lim olish xususiyatlariga bog'liq bo'ladi. Talabaning bilish faoliyati o'rganilayotgan mavzuga doir barcha axborotlarni to'plash, to'plangan axborotlarni qayta ishlash, o'rganilgan axborotlarni qo'llash kabi 3 ta bosqichdan iborat bo'ladi. Yukoridagi bosqichlardan birortasi yetarlicha bajarilmasa, bilish faoliyatida bilim yuzaki xarakterda bo'ladi yoki bilim hosil bo'lmaydi.

Tadqiq va natija. Aqliy bilim olishga axborotlarni olish, axborotlar bilan ishlash kiradi. Bu bilish faoliyatining asosini tashkil etib, bunda axborot olish, axborot bilan ishlash, matn bilan ishlash, eng muxim axborotlarni topish, asosiy fikrlarni belgilash, kerakli axborotlarni izlash, axborotni taxlil etish, umumlashtirish, xulosa chiqarish, ma'lumot beruvchi har bir material bilan ishlash kiradi. Aqliy bilim olish aqliy faoliyat metodlari (analiz, sintez, taqqoslash, abstraksiyalash, umumlashtirish, induktiv va deduktiv xulosa chiqara olish) yordamida amalga oshiriladi [5]. Ijodiy metodlar, deb talabalarining bilim va ko'nikmalarini turli holatlarda tadbiq eta olishi, masalani yechishning turli yo'llarini izlash (o'qituvchi ko'rsatmagan, aytmagan) metodlarga aytiladi. Ijodiy metodlar muammoli metodlar sirasiga kiradi. Ijodiy bilim olish, avvalo, g'oyalarning yaratilishi bo'lib, uning uchun talabalar turli sohalarda bilimlarga ega bo'lishlari, muammolarni yechishda bitta emas, bir nechta variantdagi yechimlarni topa olishlari va bu yechimdan kelib chiqadigan natijalarni hamda, uning oqibatlarini oldindan aytib bera olishlari talab etiladi.

Kommunikativ (o'zaro fikr almashuv) qobiliyatiga talabalarining, avvalo, muloqot qila olish, suhbatdosh fikriga e'tibor berish va uni tinglash, o'z nuqtai nazarini, qarashlarini asoslay olish, dalillash, suhbatdoshi bilan bir qarorga kela olish tushuniladi. Zamonaviy ta'limda talabalarining ijodiy, aqliy, kommunikativ faoliyatlarini rivojlantirish talab etiladi.

Pedagogik texnologiya, dasturlashtirilgan ta'lim metodiga asoslanadi. "Dasturlashtirilgan ta'lim metodi-har bir

o'quv materiali mavzusi mazmunini tayanch ibora va asosiy tushunchalarga asoslanib, eng sust o'zlashtiruvchi talabani o'rgana olishiga mos holda kichik bo'lak (qadam, qism, epizod)larga bo'lib o'rganishga tayanadi. Har bir kichik bo'lak talaba tomonidan o'zlashtirilishi qanday darajada ekanligi tekshiriladi va baholanadi. So'ngra talabaning mavzu mazmunini yaxlit egallaganligini taksanomiyalariga (o'quv maqsadlariga) asoslangan maxsus tayyorlangan nazorat topshiriqlari orqali (iloji boricha test yordamida) tekshirilishi va baholanishi talab etiladi" [4].

Biluv faoliyati maqsad motiv, vosita, natijadan iborat tarkibiy qismlarga bo'linadi. Dasturlashtirilgan ta'lim metodikasiga asoslangan o'qitishda har bir kichik bo'lak o'zining maqsadi, motivi, vositalari va natijasiga ega bo'ladi. Maqsad (oldindan anglangan, rejalashtirilgan natija) talabadan ongli maqsadga erishishga qaratilgan (maqsadga yo'naltirilgan) faoliyatni talab etadi [3]. Ta'lim jarayonida amalga oshirilgan maqsad (bir bo'lakni o'zlashtirilganligiga) natijaga aylanadi. Qo'lga kiritilgan bu natija keyinga bo'lakni o'zlashtirish maqsadida, yani, yangidan qo'yilgan maksadlarga erishish vositasi vazifasida ishtirok etadi. Demak,

pedagogik texnologiyalarga asoslangan ta'lim o'zlashtirishning reproduktiv darajasini ta'minlab, har bir bo'lakni o'zlashtirishga bog'liq bo'lgan uziga hos muammoni yechishdan iborat bo'ladi. Dasturlashtirilgan ta'lim metodikasiga asoslanish o'zlashtirishning dastlabki esga olish va xotirada tiklash reproduktiv darajalarini ta'minlaydi. Lekin navbatdagi mahsuldor (produktiv) va ijodiy o'zlashtirish darajalariga erishish muammoli ta'lim metodlariga asoslanishni taqozo etadi. Talaba tayyor bilimlarni (reproduktiv usulda) egallashi o'quv faoliyatining maxsuli bo'lgan ta'lim natijasi sifatida namoyon bo'ladi. O'quv predmetiga oid faktlarni taxlil etish va xulosa chikarish yo'li bilan olingan natija (bilim) biluv faoliyati mahsuli xisoblanadi.

Xulosa. Ta'lim mazmunini dasturlashtirilgan ta'lim metodiga moslashtirish (garchi juda ko'p vaqt, imkoniyat, kuch talab etsa-da), talabalarni loyihaviy faoliyat hamkorligida ta'lim olishlariga keng imkoniyat yaratadi, buning oqibatida ta'limda kutilgan natijalarni egallash ta'minlanadi. Shunday qilib, biror mavzuni o'rganish bir-biriga bog'liq bo'lgan muammolar zanjirini yechishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2019-yil 26-dekabr.
2. Ishmuhammedov R. O'quv jarayonida interfaol usullar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash uslubiyati. T.: RBIMM, 2018.
3. Fayzullayev Sh. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi (maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun). O'quv qo'llanma. Samarqand, SamDU nashri, 2020.
4. Fayzullayev Sh.N. Islohotlar samarasi: tajriba, malaka, texnologiya // Maktabgacha ta'lim, Toshkent. 2018, 12-son, 2-5 betlar.
5. Fayzullayev Sh. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga tayyorlash bo'yicha innovatsion faoliyatga yo'naltirish (Uslubiy qo'llanma) Samarqand, Samdu nashri, 2020. -100 bet.